

ਲੋਕ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ, ਸੁਖਦੇਵ

‘ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ’ ਰਚਨਾਵਾਂ ‘ਚੋਂ

ਮਲਵਿੰਦਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੜੈਚ

ਪਿਛੋਕੜ — ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਾਥਾਵਾਂ ਤਾਂ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜੱਗੇ ਵਾਂ ਡਾਕੂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਦੁੱਲੇ ਭੱਟੀ ਜਿਹਾ ਬਾਗ਼ੀ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੁੱਝ ਖਿਤਿਆਂ ‘ਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਕੌਮੀ ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਾਥਾਵਾਂ ਤਾਂ ਹਿੰਦ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ 23 ਮਾਰਚ 1931 ਮਗਰੋਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਰੋਹ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ, ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੜ੍ਹ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਣੀ ਹੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਸਲਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਚ ਗਈਆਂ।

ਮੇਰੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸਹਿ-ਲੇਖਕ, ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਡਾ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿਧੂ, ਸੰਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਕਾਰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

(ੳ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ (ਦੀ ਹੈਂਗਿੰਗ ਆਫ ਭਗਤ ਸਿੰਘ) ਜਿਲਦ IV ਪਾਬੰਦੀ ਸ਼ੁਦਾ ਸਾਹਿਤ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ) ਅਤੇ

(ਅ) ਘੋੜੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ (ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ)

(ੳ) ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬੰਗਾਲੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਹਿੰਦੀ, ਕੰਨੜ, ਮਰਾਠੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਧੀ, ਤਾਮਿਲ, ਤੇਲਗੂ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਸਥਾਨਕ ਮਹਿਫਲਾਂ ‘ਚ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਸਨ। ਇਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਐਨੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਈਆਂ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਇਹ ਝੂਮ-ਝੂਮ ਕੇ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਦੇ ਕੀ-ਕੀ ਸਿੱਟੇ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਣਗੇ, ਸੋ ਇਹ ਜੇਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜੋਸ਼, ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਗੁਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ

(ਡਾ. ਸਿਧੂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚੋਂ)

1. ਇਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਚੁਪੱਤਰਾ (27 ਫਰਵਰੀ, 1931)

ਖਬਰਦਾਰ!

ਭਾਰਤ ਦੇ ਜਵਾਨੋ! ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਪੁੱਤੇ!

ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਬਰਤਾਨਵੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿਓ

ਪੰਜਾਬ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਤਾਂਘ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਕੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ?

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਹਰ ਕਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ-ਲਖਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ।

2. ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪੈਂਫਲਿਟ (17 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1931) ਵਤਨ ਦੇ ਲਾਲ

ਜਿਹੜੇ ਵਤਨ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ।

ਰਾਜਗੁਰੂ, ਭਗਤ ਅਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰਸ ਚੁੰਮੇ ਹਨ।

ਕਵਿਤਾ:

ਓ ਭਾਰਤਵਾਸੀਓ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ
ਅਸੀਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ

ਪਾਪੀਓ!

ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਾਰੇ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਨੇ ਸਨ
ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਪੀ ਲਿਆ ਹੈ
ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਪੁੱਤਰ ਖੋਹ ਲਏ ਹਨ।

3. ਹਿੰਦੀ ਪੁਸਤਿਕਾ (21 ਅਪ੍ਰੈਲ 1931) ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ

ਮਸਤਾਨਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਦੀਵਾਨਾ

ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਤਾਰਾ

ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਵਾਸੀ, ਸ਼ੇਰ ਵਾਲਾ ਦਿਲ ਸੀ।

.....

ਉਹ ਯੂਸਫ ਸੀ, ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਯੂਸਫ, ਜਿਵੇਂ ਯੂਸਫ
ਮਿਸਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੀ
ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖਤੇ ਤੇ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਸੀ
ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਸਨ ਸਿਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਇਆ ਸੀ।
ਦਰਦ ਵਿਚ ਡੁਬ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਸੀ।

4. ਉਰਦੂ ਪੈਂਫਲਿਟ (28 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1931) ਲੁਤਫ਼ ਸ਼ਹਾਦਤ ਯਾ ਤੀਨ ਸ਼ਹੀਦ

ਆਓ ਟਿਕਟਾਂ ਲੈ ਲਵੋਂ ਗਡੀ ਤਿਆਰ ਹੈ

ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਟ-ਵੱਢ ਕੇ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ?

ਇਨਕਲਾਬ!

ਓ ਜ਼ਾਲਮ! ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਗਏ ਤੇ ਬੈਠਾਵਾਂਗੇ

ਇਨਕਲਾਬ!

ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਿਵੇਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਸੱਚ ਦਸਾਂਗੇ

ਨਿਕੇ ਨੌਕਰ, ਅਫਲਾਤੂਨ ਵਾਂਗ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ

ਇਨਕਲਾਬ!

ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਕੀ ਚਿਤਾਓ ਪਰ (ਕਾਤਲ-ਏ-ਬੇਗੁਨਾਹ ਉਰਫ਼ ਸ਼ਹੀਦਾਨੇ ਵਤਨ)

ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਕੀ ਚਿਤਾਓ ਪਰ ਲਗੋਗੇ ਹਰ ਬਰਸ ਮੇਲੇ

ਵਤਨ ਪੈ ਮਰ ਮਿਟਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕੀ ਯਹੀ ਬਾਕੀ ਨਿਸ਼ਾਂ ਹੋਗਾ

5. ਤਾਮਿਲ (7 ਸਤੰਬਰ 1931) ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨਮ ਰੁਤਮ

ਹੈ ਕੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹੈ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ

ਉਹ ਸਰਦਾਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੂਪਤ ਸੀ
ਉਹ ਮਹਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਨਾ ਉਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸੀ
ਉਹ ਨੇਕ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਤੀ
ਉਹ ਭਾਰਤ ਮਾਂ ਦਾ ਸੂਪਤ ਸੀ।

6. ਬੰਗਾਲੀ (11 ਦਸੰਬਰ 1931)

ਮੁੱਢਲਾ ਪੈਰਾ:

ਸ਼ੋਸ਼ਣਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਜਬਰ ਕਾਰਨ ਬੰਗਾਲ ਪੀੜਤ ਹੈ
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਬਰ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਨਾਚ ਨਚਿਆ ਹੈ
ਮਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਕੈਸਾ ਢੰਗ ਹੈ
ਮਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਅਤੇ ਕੀਰਨਿਆਂ ਨਾਲ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਬੰਗਾਲ ਕੰਬ ਗਿਆ ਹੈ
ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਹਵਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲ ਦਿਤਾ ਹੈ

7. ਤੈਲਗੂ

ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀਵਿਤਾ ਚਰਿਤਰ:

24 ਮਾਰਚ 1931 ਭਾਰਤ ਲਈ ਮਨਹੂਸ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ
ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਆਂਧਰ ਨਿਵਾਸੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ
ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
ਜਦੋਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼
ਲਾਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ
ਅਸੀਂ ਬੰਬ ਸੁਟੇ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਹੈ।

ਲੋਕ ਰਾਇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ, ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬੇਕਾਰ ਹਨ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਘੂਕ ਸੁਤਾ ਪਿਆ ਹੈ।
ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਬੰਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਜਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ (ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਉਲਪਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ)

ਗੁਜਰਾਤੀ

1. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੌਣ?
2. ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ

ਕੰਨੜ

1. ਨਾਡਾਗੁਡੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ

ਮਰਾਠੀ

1. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਛਾ ਪੋਵਾਡਾ
2. ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਵ ਸੁਖਦੇਵ
3. ਡੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਵ ਸੁਖਦੇਵ
4. ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਛਾ ਪੋਵਾਡਾ

ਸਿੱਧੀ

1. ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ
2. ਫਾਂਸੀ ਗੀਤ ਮਾਲਾ

(ਅ) ਘੋੜੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ:

ਇਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਤਕ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਲਿਖੀਆਂ ਉਰਦੂ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਛਾਪੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਹ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀਆਂ 'ਤੇ ਝੱਟ ਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੂਫ਼ੀਆ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ ਬਚ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਲੇਖਕ/ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਾ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਂਵਾਂ, ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

1. ਪੰਜਾਬੀ — ਘੋੜੀਆਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ: ਰਚਨਾਕਾਰ ਤਾਇਰ

ਘੋੜੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਵਿ ਜਾਂ ਗਾਉਣ ਉਦੋਂ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਲਾੜਾ, ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਲਾੜਾ ਜਦੋਂ ਘੋੜੀ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਸਰਬਾਲ੍ਹਾ ਵੀ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਇਸ ਲਈ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲਾੜਾ ਬਣਨ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੌਤ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਘੋੜੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਕਤ ਫਾਂਸੀ ਲਗਣ ਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਘੋੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਧੁਨ ਨਾਲ, ਵਧਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵੈਨ ਗੂੰਨੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਲੋਜਾ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਪਹਿਲਾ ਬੰਦ

ਆਓ ਨੀ ਭੈਣੋਂ ਰਲ ਗਾਵੀਏ ਘੋੜੀਆਂ, ਜੰਜ ਤੇ ਹੋਈ ਏ ਤਿਆਰ ਨੀ ਹਾਂ
ਮੌਤ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਵਣ ਚਲਿਆ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਨੀ ਹਾਂ
ਪੈਂਤੀ ਕਰੋੜ ਤੇਰੇ ਜਾਂਜੀ ਨੇ ਲਾੜਿਆ, ਪੈਦਲ ਤੇ ਕਈ ਸਵਾਰ ਵੇ ਹਾਂ
ਕਾਲੀਆਂ ਪੌਸ਼ਾਕਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜੰਜ ਹੈ ਟੁਰ ਪਈ, ਤਾਹਿਰ ਵੀ ਹੋਇਆ ਏ ਤਿਆਰ ਵੇ ਹਾਂ¹²

2. ਉਰਦੂ (30 ਮਾਰਚ 1931 ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗੀ) ਤੇਈਸ ਮਾਰਚ ਕੋ (ਲਿਖਾਰੀ, ਛਾਪਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸੁਖਦੇਵ ਵਰਮਾ 'ਕੁੰਦਨ')

ਮਰਦ ਮੈਦਾਨ ਚਲ ਦੀਆ ਸਰਦਾਰ ਤੇਈਸ ਮਾਰਚ ਕੋ
ਮਾਨ ਕਰ ਫਾਂਸੀ ਗਲੇ ਕਾ ਹਾਰ, ਤੇਈਸ ਮਾਰਚ ਕੋ
ਆਸਮਾਨ ਨੇ ਏਕ ਤੂਫਾਨ ਬਰਪਾ ਕਰ ਦੀਆ
ਜੇਲ੍ਹ ਕੀ ਬਨੀ ਖੂਨੀ ਦੀਵਾਰ, ਤੇਈਸ ਮਾਰਚ ਕੋ
ਸ਼ਾਮ ਕਾ ਥਾ ਵਕਤ ਕਾਤਲ ਨੇ ਚਿਰਾਗ ਗੁਲ ਕਰ ਦੀਆ,
ਉਫ਼! ਸਿਤਮ, ਅਫਸੋਸਾ! ਦੀਦਾਰ, ਤੇਈਸ ਮਾਰਚ ਕੋ
ਤਾਲਿਬ-ਏ-ਦੀਦਾਰ ਆਏ ਆਖਰੀ ਦੀਦਾਰ ਕੋ
ਹੋ ਸਕੀ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਪਰ ਸਰਕਾਰ, ਤੇਈਸ ਮਾਰਚ ਕੋ
ਬਸ, ਜ਼ਬਾਨ ਖਾਮੋਸ਼, ਇਰਾਦਾ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਕੁਛ ਬੀ ਨਾ ਕਰ,
ਜੇ ਹਾਥ ਮੈਂ ਕਾਤਿਲ ਖੜਾ ਤਲਵਾਰ, ਤੇਈਸ ਮਾਰਚ ਕੋ

3. ਹਿੰਦੀ (ਸੰਪਾਦਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੰਦਨ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਪਾਬੰਦੀ ਲਗੀ 1 ਜੂਨ, 1931)

ਖੂਨ ਕੇ ਆਂਸੂ (ਕਮਾਲ)

ਸੁਖੇਦਵ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੇ ਦੀਵਾਨੇ ਬੇ,

ਹੰਸ, ਹੰਸ ਕਰ ਝੂਲੇ ਫਾਂਸੀ ਪਰ ਭਾਰਤ ਕੇ ਮਸਤਾਨੇ ਬੇ।

ਵਹ ਮਰੇ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਵਹ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਹਿਲਾਏਂਗੇ,

ਵਹ ਪਿਆਰੇ ਵਤਨ ਪੇ ਨਿਸਾਰ ਹੁਏ, ਵਹ ਵੀਰੋਂ ਮੇਂ ਮਸਤਾਨੇ ਬੇ,

ਸੁਖੇਦਵ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੇ ਦੀਵਾਨੇ ਬੇ,

ਹੰਸ, ਹੰਸ ਕਰ ਝੂਲੇ ਫਾਂਸੀ ਪਰ ਭਾਰਤ ਕੇ ਮਸਤਾਨੇ ਬੇ।⁴

‘ਲਗਦੇ ਹੱਥ’:-

ਸਰ ਹੋਰੈਸ ਵਿਲੀਅਮਸਨ, ਇੰਨਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੇ 1935 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ‘ਇੰਡੀਆ ਐਂਡ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ’ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੁਜਰਿਮਾਂ ਦਾ ਕਟਿਹਰਾ ਉਸ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੰਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਗਜ਼ਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੱਥੋ-ਹੱਥ ਵਿਕਦੀ ਸੀ। ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਅਰਸਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਘਰ ਸਕੇਤੜੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੰਚਕੁਲਾ 134109

ਈਮੇਲ: mjswaraich29@gmail.com

ਫੋਨ: 0172-2556314